

## **“Ehtiyatlar” adlı 2 №-li Mühəsibat Uçotunun Beynəlxalq Standartı**

### **Məqsəd**

- 1 Bu Standartın məqsədi ehtiyatların uçot qaydalarının müəyyən edilməsindən ibarətdir. Ehtiyatların uçotunda əsas məsələ, onlara çəkilən məsrəflərin aktiv kimi tanınmalı olan və gələcək dövrlərdə onların satışınadək aktiv kimi saxlanılan dəyərini müəyyən edilməsidir. Bu Standart ehtiyatlara çəkilən məsrəflərin mümkün xalis satış dəyərinə qədər azaldılması hallarını müəyyənləşdirir. Hazırkı Standartda ehtiyatların ilkin dəyərini müəyyənləşdirilməsi üçün istifadə edilən hesablama üsullarına dair göstərişlər təqdim olunur.

### **Standartın tətbiqi sahəsi**

- 2 Bu Standart, aşağıdakılar istisna olmaqla başqa bütün növ ehtiyatlara tətbiq edilir:
- (a) tikinti müqavilələrindən, habelə onlarla birbaşa bağlı olan xidmət müqavilələrindən irəli gələn bitirilməmiş işlər (bax: *“Tikinti müqavilələri”* adlı 11 №-li MUBS);
  - (b) maliyyə alətləri ( *“Maliyyə Alətləri : təqdimat və MHBS 9 Maliyyə alətləri”* adlı №-32 li MUBS);
  - (c) kənd təsərrüfatı fəaliyyəti və kənd təsərrüfatı məhsullarının yığılmasına aid bioloji aktivlər (bax: *“Kənd təsərrüfatı”* adlı 41 №-li MUBS).
- 3 Bu Standart aşağıdakılar tərəfindən saxlanılan ehtiyatların ölçülməsinə tətbiq edilmir:
- (a) müvafiq sahələrdə qəbul edilmiş uçot təcrübəsinə uyğun olan mümkün xalis satış dəyərilə hesablanan kənd təsərrüfatı və meşə məhsulları, yığılmış kənd təsərrüfatı məhsullarının, minerallar və mineral məhsullarından hazırlanmış məhsulların istehsalçıları. Belə aktivlər mümkün xalis satış dəyəri ilə qiymətləndirildikdə, həmin məbləğdə dəyişikliklər onların baş verdiyi dövr üzrə mənfəət və zərər haqqında hesabatda tanınırlar.
  - (b) satış məsrəfləri çıxılmaqla, ehtiyatlarını ədalətli dəyər əsasında qiymətləndirən istehlak məhsulları üzrə broker-dilerlər. Belə ehtiyatlar, satış üzrə məsrəflər çıxılmaqla, ədalətli dəyərlə qiymətləndirildikdə, satış üzrə məsrəflər çıxıldıqdan sonra ədalətli dəyərdəki dəyişikliklər onların baş verdiyi dövr üzrə mənfəət və zərər haqqında hesabatda tanınırlar.
- 4 Bu Standartın 3-cü maddəsinin (a) bəndində adı çəkilmiş ehtiyatlar müəyyən istehsal mərhələlərində mümkün xalis satış dəyərilə ilə qiymətləndirilir. Bu hal, məsələn kənd təsərrüfatı bitkilərinin məhsulu yığıldıqda, təbii sərvətlər hasil olunduqda və onların satışına forvard müqaviləsi və ya hökumət zəmanəti vasitəsilə və ya fəal bazarın mövcud olduğu və pozulma riskinin cüzi olduğu hallarda baş verə bilər. Belə mal-material ehtiyatları bu Standartın yalnız ölçülmə üzrə tələblərindən istisna olunur.
- 5 Broker-dilerlər – başqaları üçün və ya öz hesabına malların alqı-satqısı ilə məşğul olan şəxslərdir. Bu Standartın 3-cü maddəsinin (b) bəndində qeyd olunmuş ehtiyatlar yaxın gələcəkdə satılması və qiymətin və ya broker-dilərlərin marjalarının dəyişməsi nəticəsində mənfəətin əldə edilməsi

məqsədilə alınrlar. Bu ehtiyatlar satış üzrə məsrəflər çıxılmaqla ədalətli dəyər əsasında qiymətləndirildikdə, bu Standartın ölçülmə üzrə tələblərindən istisna olunur.

## **Əsas anlayışlar**

6 Bu standartda istifadə edilmiş əsas anlayışlar aşağıdakı mənaları ifadə edir:

*Mal-material ehtiyatlarına* aşağıdakı aktivlər aiddir:

- (a) müəssisənin işinin normal gedişatı zaman satış məqsədilə saxlanılan;
- (b) satış üçün istehsal prosesində hazırlanmaqda olan; və ya
- (c) istehsal və ya xidmlərin göstərilməsi prosesində sərf edilən xammal və materiallar formasında çıxış edən.

*Mümkün xalis satış dəyəri* – müəssisənin işinin normal gedişatı zaman nəzərdə tutulmuş satış qiymətindən işin tamamlanmasına çəkilməsi ehtimal edilən xərclər və satışın həyata keçirilməsi üçün ehtimal edilən xərclər çıxıldıqdan sonra qalan məbləğdir.

*Ədalətli dəyər* - müstəqil, yaxşı məlumatlandırılmış tərəflər arasında aktivlərin mübadilə edilə biləcəyi və ya öhdəliyin yerinə yetirilə biləcəyi məbləğdir.

7 Mümkün xalis satış dəyəri müəssisənin işinin normal gedişatı zaman ehtiyatların satışı nəticəsində əldə edilməsi ehtimal edilən xalis məbləğdir. Ehtiyatın ədalətli dəyəri onun müstəqil və yaxşı məlumatlandırılmış tərəflər arasında bazarda mübadilə nəticəsində əldə edilə biləcəyi məbləği əks etdirir. Sözü gedən anlayışlardan birincisi müəssisəyə xas olan dəyərdir, digəri isə deyil. Ehtiyatların mümkün xalis satış dəyəri satış xərcləri çıxılmaqla, ədalətli dəyərə bərabər olmaya bilər.

8 Ehtiyatlara, məsələn pərakəndə satıcı tərəfindən alınmış və təkrar satış üçün nəzərdə tutulmuş əmtəələr, mallar, təkrar satış üçün nəzərdə tutulmuş torpaq və ya digər mülkiyyət kimi təkrar satış məqsədilə əldə edilmiş və saxlanılan mallar daxildir. Ehtiyatlara, həmçinin müəssisə tərəfindən istehsal edilmiş hazır məhsul və ya bitməmiş istehsal, və həmçinin istehsal prosesində istifadə olunmaq üçün saxlanılan xammal və materiallar daxildir. Xidmət sahəsində fəaliyyət göstərən subyektlərə gəldikdə isə, hazırkı Standartın 19-cu maddəsinə uyğun olaraq, ehtiyatlara müəssisə tərəfindən hələ müvafiq gəlirin tanınmadığı xidmətlərin göstərilməsi üçün çəkilmiş məsrəflər daxildir ("Gəlir" adlı 18 №-li MUBS-a bax).

## **Ehtiyatların ölçülməsi**

9 Ehtiyatlar mövcud olan iki dəyərdən ən aşağı dəyərlə qiymətləndirilməlidir: ilkin dəyər və ya mümkün xalis satış dəyəri.

*Ehtiyatların ilkin dəyəri*

10 Ehtiyatların ilkin dəyərində onların əldə edilməsi, istehsalı və ya emalı və hazırkı vəziyyətə və yerləşdiyi əraziyə gətirilməsinə çəkilən digər məsrəflər daxil edilməlidir.

11 Ehtiyatların alış məsrəflərinə alış qiyməti, idxal rüsumları və digər vergilər (vergi orqanları tərəfindən müəssisəyə sonradan əvəzləşdirilən vergilər istisna olmaqla), daşınma, boşaldılma, və hazır məhsulların, xammal-materialların və xidmətlərin əldə edilməsi ilə birbaşa bağlı olan digər məsrəflər daxildir. Ehtiyatların əldə edilməsinə çəkilən məsrəflərin müəyyən edilməsində ticarət endirimləri, faizlərin qaytarılması və digər oxşar güzəştlər hesaba alınmalı deyil.

## **Emal məsrəfləri**

---

- 12 Ehtiyatların emal məsrəflərinə məhsul vahidləri ilə birbaşa bağlı olan məsrəflər daxildir. Əlavə olaraq, hazır məhsulun əldə edilməsi üçün xammalın emalı zamanı yaranan daimi və dəyişən istehsal qaimə xərclərinin müntəzəm şəkildə bölüşdürülməsi də emal məsrəflərinə aiddir. Daimi istehsal qaimə məsrəflərinə istehsal həcmindən asılı olmayaraq, nisbətən dəyişməz qalan, istehsalda istifadə olunan binalar və avadanlıqların amortizasiyası və onlara aid xidmətin göstərilməsi və inzibati-idarəetmə istehsal məsrəfləri kimi dolaylı istehsal məsrəfləri aiddir. Dəyişən istehsal qaimə məsrəflərinə istehsal həcmindən birbaşa və ya təqribən birbaşa asılı olan, dolaylı material məsrəfləri və dolaylı əmək haqqları kimi dolaylı istehsal məsrəfləri aiddir.
- 13 İstehsal qaimə məsrəflərinin emal məsrəfləri üzrə bölüşdürülməsi müəssisənin normal iş şəraitində mövcud olan istehsal gücünə əsasən həyata keçirilir. Normal istehsal gücü – planlı texniki qulluğun göstərilməsi nəticəsində istehsal gücü üzrə itkilər nəzərə alınmaqla, normal fəaliyyət zamanı bir neçə dövr və ya iş mövsümü üzrə orta göstəricilər əsasında hesablanaraq əldə edilməsi gözlənilən istehsal həcmidir. Müəssisənin faktiki istehsal dərəcəsi, onun normal istehsal gücünə təxminən uyğun olduğu halda istifadə edilə bilər. Məhsulun hər bir vahidinə aid edilən daimi qaimə məsrəflərin məbləği istehsal dərəcəsinin aşağı olması və ya avadanlığın işsiz dayanması nəticəsində artmır. Bölüşdürülməmiş qaimə məsrəfləri yarandığı dövr üzrə xərc kimi tanınır. İstehsalın son dərəcədə yüksək olduğu dövrlərdə məhsulun hər bir vahidinə aid edilən daimi qaimə məsrəflərin məbləği azalır və beləliklə ehtiyatlar öz ilkin dəyərindən artıq səviyyədə qiymətləndirilmir. Dəyişən istehsal qaimə məsrəfləri hər məhsul vahidinə istehsal obyektlərinin faktiki istismarı əsasında aid edilir.
- 14 İstehsal prosesi nəticəsində eyni vaxtda bir neçə məhsul istehsal edilə bilər. Belə hal, məsələn malların birgə istehsalı zamanı və ya əsas məhsulun istehsalı əlavə məhsulun istehsalı ilə əlaqəli olduqda yarana bilər. Hər bir məhsulun emal məsrəfləri ayrıca müəyyənləşdirilə bilmədikdə, onlar məhsullar arasında rəşional və ardıcıl surətdə bölüşdürülür. Bölüşdürmə, məsələn hər məhsulun ya istehsal prosesinin məhsulların eyniləşdirilə bilən mərhələsində ya da istehsalın bitməsi mərhələsində nisbi satış dəyərinə əsaslanma bilər. İkinci dərəcəli məhsullar, maddi dəyər baxımından təbiətə əhəmiyyətli olmurlar. Belə hallarda, onlar adətən mümkün xalis satış dəyəri ilə qiymətləndirilir və bu məbləğ əsas məhsulun ilkin dəyərindən çıxılır. Nəticədə, əsas məhsulun balans dəyəri onun ilkin dəyərindən əhəmiyyətsiz dərəcədə fərqlənir.

## **Sair məsrəflər**

---

- 15 Sair məsrəflər ehtiyatların ilkin dəyərinə yalnız onların hazırkı vəziyyətə və əraziyə gətirilməsi zamanı yarandıqda daxil edilir. Məsələn, ehtiyatların ilkin dəyərinə qeyri-istehsal qaimə məsrəflərinin və ya konkret müştərilər üçün məhsulların hazırlanması üzrə məsrəflərin daxil edilməsi məqsəddə müvafiq ola bilər.
- 16 Aşağıda qeyd olunmuş məsrəflər ehtiyatların ilkin dəyərinə daxil edilməməli və yarandığı dövrdə xərc kimi tanınmalıdır:
- (a) xammal, əmək haqqı və digər istehsal məsrəfləri üzrə normadan artıq sərf edilən məbləğlər;
  - (b) istehsal prosesində növbəti mərhələyə keçid üçün lazım olan məsrəflər istisna olmaqla, saxlama (anbar) məsrəfləri;
  - (c) ehtiyatların hazırkı vəziyyətə və əraziyə gətirilməsi ilə heç bir əlaqəsi olmayan inzibati qaimə xərcləri; və